

בית מדרש נעימ"ה של קהילת דגל יהודה
בהנחיית סיימון מונטגיו

הן הם יודו ויברכו על ברכות ותפילות

ברכת הגומל שיעור ב'

מחזיק ברכה של החיד"א אורה חיים סימן ריש

ביום הכיפורים לפני ולפנים, שהוא מקום סכנה כמו שהיו אומרים לו שהיה נכנס למקום להבת שלהבת, בצאתו בשלום מן הקדש היה מברך ברכת הגומל או לא? אלה השאלות הייתי שואל בחלומי לאחינו הנזכר ולא היה משיב אותי דבר ולכן הוא יוציא משפטן לאורה בהקיץ ושכרו כפול מן השמים.

וזה אשר השיבו עט"ר אמ"ן עד"ן.

נוראות נפלאתי ממשא גיא חזיון¹ הלז אכן היתה עלי יד אדונ"י ויביאני אל הבקע"ה² אבקע כשחר³ שאלתו גם חקר"ה⁴ בהקיץ ואבינה במראה בא במחותרת ואין פותר על כן יצאתי להביא מן ההדיוט דנראה לעניות דעתי לחלק כי מעולם לא תקון רבנן לברך ברכת הגומל שהיא ברכת הודאה אלא דוקא בצרה הבאה

ראיתי לכתוב ויכוח קצר מהרב המובהק מוריני מר קשישא כבוד מורנו הרב רבי אליעזר נחום זכרונו לחיי העולם הבא עם עטרת ראשי אבא מאר"י זכרונו לחיי העולם הבא להיות דובב שפתייהם תהי נפשם צרורה בצרור החיים וזו פתקא ששלח הרב הנזכר לעט"ר אמ"ן עד"ן. בא החלום ברוב ענין בחלומי והנה החכם השלם כבוד מורנו הרב רבי יצחק זרחיה אזולאי לפני, והייתי שואלו דבר: יצחק אבינו כשניצול מהעקידה בירך ברכת הגומל, דהא בא לידי סכנה, או לא? וכן ארבעה שנכנסו לפרדס שהוא מקום סכנה, שהרי אחד מהן הציץ ומת ואחד מהן הציץ ונפגע, אם כן ר' עקיבא שיצא בשלום בירך ברכת הגומל או לא? וכן כהן גדול כשהוא נכנס

¹ ישעיה כב א

² יחזקאל לו א היתה עלי יד ה' ויצאני ברוח ה' ויניחני בתוך הבקעה

³ ישעיה נח ח אָז יִבְקַע כְּשַׁחַר אֲרָץ

⁴ איוב כח כז הַכִּינָה וְגַם חִקְרָה

שלח ידו מאחז פני כסא) וכן חנניה מישאל ועזריה ודניאל דקדשו את ה' לא נתחייבו לברך זאת.

ועוד דאמרו ז"ל בפרקי ר' אליעזר כיון שהגיע החרב לצואר פרחת נשמת יצחק וכיון שהשמיע קולו מבין שני הכרובים אל תשלח ירך אל הנער חזרה נפשו לגופו והתירו ועמד יצחק על רגליו וידע יצחק שכך עתידים המתים להחיות פתח ואמר בא"י מחיה המתים עד כאן לשונם.

הא קמן דממש פרחת נשמת יצחק אלא שאח"כ חזרה לגופו ואין ראוי לברך הגומל כיון שכבר יצאה נשמתו דבשלמא מי שחלה ונטה למות ונתרפא חייב לברך אבל כאן ביצחק דכבר מת ופרחה ויצאה נשמתו אלא שאח"כ חזרה נפשו לגופו ודאי דאין לברך הגומל אלא ברוך מחיה המתים כמו שבירך יצחק.

וההיא דארבעה שנכנסו לפרדס הדבר ברור שאינו כפשוטו שהיה שם כניסה ויציאה כדרך מהלכי שתיים אלא הכל ע"י מחשבה והתבודדות וכל המפרשים קמאי ובתראי (ראשונים ואחרונים) כך פירשוהו דהכל היה דרך תבונות והתבודדות וכמו שכתוב שם פרק אין דורשין⁷ שהיה רבי יאושע ותלמידיו בלכתם ילכו ומצא את בן זומא ונתן לו שלום פעם א' ולא השיבו פעם ב' ולא השיבו וכו' הפך פניו ואמר לתלמידיו הלך

לאדם בעל כרחו ושלא מדעתו ונעשה לו נס: אז חייב לברך כי הני ארבעה כי חיי"ם הם:⁵ חולה — הירצה אדם שיחלה? הרי פתע פתאום בעל כרחו בא לו החולי כמעט שכב בדמשק ערש⁶ ומתוך צרתו וכובד חוליו שב ורפא לו חייב לברך. יסורין גם כן באים לאדם בעל כרחו וכשניצול מהם חייבוהו לברך... יורדי הים גם כן דמקום סכנה הוא בעל כרחו צריך לעבור בו, וכן הולכי מדברות כי בעל כרחו צריכים ללכת במדבר הגדול.

האמנם בדבר שהוא במאמר ובצווי ה' לעשותו או אפילו שלא יהי בפרטות וביחוד רק מימרא דרחמנא לקדש שמו יתברך בכלל לקיים כל דבר המלך ודתו אז אף שהקב"ה יעשה לו נס אינו מברך. וכן אני אומר כי יצחק אבינו כיון שהכל היה במאמרו וגזרתו יתברך, אף שניצול אינו חייב לברך. ועד שהוא שואלני יצחק תיבעי ליה אברהם כשניצול מאור כשדים, ומשה רבינו מידי עלותו על צבא המרום, וחנניא מישאל ועזריה במושב תלתא בגו אתון נורא יקידתא (במושב שלשתם בתוך כבשן האש הבוערת), ודניאל בגובא דאריוותא (בגוב האריות). אלא הוא הדבר אשר דברתי כי כאשר הדבר ההוא במאמר אחד אלהינו לעשותו כעקידת יצחק ועליית משה רבינו אף שניצול (כי מלאכי רום בקשו לשורפו עד אשר

⁵ עיין להלן הערה 8

⁶ עמוס ג יב בַּפֶּאֶת מִסָּה וּבְדַמְשֶׁק עָרֶשׁ

⁷ חגיגה יד ב

דנקיט (אלה שפירט) שנפל עליו כתל או שור או אריה או גנבים אבל אם מסר עצמו על קדוש ה' במצותו וניצול לא נתחייב לברך דאדרבא אם היה נשרף או נהרג וכו' על קדושתו יתברך היא העולה ואהניא ליה מכל חיי העה"ז וקרינן ביה למען יאריכון ימיך בעולם שכלו ארוך.

הלא זה דברי הצעיר יצחק זרחיה אזולאי ס"ט.

וזו תשובת הרב מורנו הרב רבי אליעזר נחום על דברי עט"ר אמ"ן עד"ן.

אנכי הרואה כל האמור בפרשה וכבר אתמר בי מדרשא הובא בילקוט הואיל והתחלת על רביעית זמך יוצרך יזמין לך קרבן אחר תחתיתך באותה שעה פער פיו בבכיה וגעה געיה גדולה והיו עיניו מרופפות וצופות לשכינה והרים קולו ואמר אשא עיני אל ההרים מאין יבא עזרי וכו' עיין שם, וכיון שהזמין לו הוא יתברך קרבן תחתיו פשיטא שנתן שבה והודאה לו יתברך על זה. גם בפרקי ר' אליעזר שהביא מעלת כבוד תורתו נאמר שם שאמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבש"ע נקראת רחום וחנן מי שרחמיו על כל מעשיו רחם על יצחק וכו' עיין שם, הרי שהיה צריך רחמים וכיון שהוא יתברך נתן כופר תחתיו פשיטא שנתן שבה והודאה לבעל הרחמים לפי פשוטו של מקרא כי בעל החלום לא שאל אלא על פי פשוטו של מקרא

לו בן זומא וכן כתבו התוס' שם דף י"ד דנכנסו לפרדס ע"י שם ולא עלו למעלה ממש אלא היה נראה להם כמו שעלו וכן פירש בערוך עד כאן לשונו. ומאחר שכן הנמצא בזה לברך הגומל על המחשבה והתבודדות?

ועל דבר האיש לבוש הבדים הכהן הגדול מאחיו הנכנס לפני ולפנים כבר מילתא אמורה דכיון דעייל בעידנא אמימרא דרחמנא (נכנס בזמן לפי מאמר הקב"ה) כי כן יסד המלך ביום ההוא למחול עונותיהם של ישראל שיכנס לפני ולפנים לא נתחייב זאת ועוד כי בו הדבר תלוי היותו כשר וצדיק ולא היה הסכנה במקום ח"ו כי במקום השכינה אין סכנה, ומרוב שמחתו יום טוב היה עושה לאוהביו כי עמד לשרת לפני ה' לפני ולפנים.

בר מן דין (חוץ מזה) כי דבר זה במחלקת שנויה, ומילתא דפסיקתא היא דאין לברך כי אם בהני ארבעה שסימנם חיי"ם ואסמכוה אקרא (מצאו אסמכתא מהפסוק) 'וכל החיים יודוך סלה' כמו שכתבו התוספות וסיעתם והובאו ביתה יוסף סוף סימן רי"ט⁸ הגם דהרב רבי יצחק בר ששת ורבי יצחק אור זרוע בשלטי הגיבורים סברי להפך וכתבה מרן בשלחן ערוך דהני ארבעה לאו דוקא, דהוא הדין לנפל עליו כתל או ניצול מדריסת שור וכו', מכל מקום אפשר דגם להרי"בש לא אמרה אלא בצרות דשכיחי ודברים הבאים לאדם בעל כרחו שלא מדעתו מעין דוגמא להני

⁸ נוטריקון לארבעה מקרים שבמזמור ק"ז: חבוש יסורין ים מדבר

הרמב"ם בספר היד¹⁰ אמנם כיון שהיו שולחים מחשבתם אל מקום סכנה פשיטא שחייבים לברך כשניצול ולא גרע ממה שאמרו ז"ל שהשינה אחד מששים במיתה ולכך תקנו לברך בכל בקר המחזיר נשמות וכו' וגם הכהן גדול פשיטא שהיה מברך בצאתו בשלום מן הקדש שניצול ממקום סכנה כדתנן ומתפלל שם תפלה קצרה שלא להבעית את העם ועיין בפירוש המשנה להרמב"ם¹¹ וגם אמרו לאותו כהן גדול לא תהא רגיל בכך דתנן וכו' ומה שכתב כבוד תורתו ומרוב שמחתו וכו' ודאי שהשמחה היה שיצא בשלום ממקום סכנה וזה שכתוב בצאתו בשלום ומ"ש עוד כבוד תורתו שדבר זה הוא מחלקת בעל החלום לא שאל אלא על פי השלחן ערוך.

נאם הצעיר אליעזר נחום

ותמהני על מעלת כבוד תורתו במה שכתב תיבעי ליה אברהם וכו' כי אין תלונוותיו עלי כי אם על בעל החלום ופשיטא שאברהם אבינו עליו השלום כשניצול מכבשן האש בירך לו יתברך ואפשר שאמר מגן אברהם כי קודם אנשי כנסת הגדולה שתקנו לנו ברכות ותפלות כל אחד היה מברך כפי צחות לשונו ואתו אנשי כנסת הגדולה ותקנו ברכה כוללת שהיא הגומל לחייבים וכו' וכמו שכתב הרמב"ם לגבי תפלה והנה משה רבינו עליו השלום אמר שיר של פגעים⁹ וחנניה משאל ועזריה אמרו הללויה וכו' ופשיטא דגם דניאל נתן שבח והודאה ומה שכתב מעלת כבוד תורתו באותם ארבעה שנכנסו לפרדס שאינו כפשוטו מי לא ידע בכל אלה שלא היה פרדס רמונים? וכמו שכתב

אישים

חכם אליעזר נחום 1662-1744

אב בית דין בעיר אדריאנופול שבטורקיה, וראשון לציון בירושלים מ-1735 עד פטירתו. בין ספריו: חזון נחום על המשנה, פירושים על הספירי והמכילתא, חידושים על הש"ס וש"תים.

⁹ כינוי למזמור צא ישב בְּסֶתֶר עֲלִיּוֹן בְּצֶל שְׁדֵי יְתָלוֹן

¹⁰ הלכות יסודי התורה ד יג: וענייני ארבעה פרקים אלו שבחמש מצוות האלו הם שחכמים הראשונים קוראין אותן פרדס, כמו שאמרו ארבעה נכנסו לפרדס

¹¹ יומא ה א: שלא להבעית את ישראל כלומר שלא להפחיד לפי שאילו היה מתאחר היו מפחדין שמא אירעו מיתה כי הרבה כהנים גדולים היו מתים בקדש הקדשים אם לא היו ראויין או אם ישנה דבר במעשה הקטרת הלא תראה אמר יתעלה לאהרן [ויקרא טז] ולא ימות כי בענן אראה על הכפורת.